

Kocziszy György¹, Nagy Zoltán², Györffy Ildikó³,
Sebestyén Szép Tekla⁴

Szelektív vándorlás és a nemek kiegyensúlyozatlan aránya a rurális térségekben

Adott térség versenyképességét, jövőbeli teljesítményét meghatározza lakosságmegtartó képessége, amely munkaerőpiacának mennyiségi, minőségi összetételét is befolyásolja. Ezért a gazdaság-, ill. a regionális politika kiemelt fontosságú célja a térségi vonzerő javítása, a lakosság megtartása, helyben maradásuk motiválása. Nemzetközi kutatások egyértelműen jelzik, hogy a szolgáltató szektor folyamatos térnyerése következtében jelentősen megnövekedett az alkalmazásban álló nők aránya, mely természetesen szoros összefüggést mutat a migrációs folyamatokkal is. Európa periférikus, többnyire gazdaságilag elmaradott rurális régióiban ez abban nyilvánul meg, hogy továbbra is a tradicionálisan (többségében) férfiakat foglalkoztató gazdasági alágazatok a dominánsak. Ez hozzájárulhat a különböző neműek szelektív elvándorlásához, „nőhiányt” eredményezve a fiatalabb korcsoportokban (a nők számára kevesebb munkalehetőség van, így sokan a migráció mellett döntenek). Kutatásunkban megvizsgáljuk, hogy az Európai Unió öt régiójában [(Saxony-Anhalt (Németország), Kainuu (Finnország), Västernorrland (Svédország), Észak-Alföld és Észak-Magyarország)] vizsgált régiókban feltárjuk a nők elvándorlásának okait, hatásait; felmérjük a vidéken élő fiatal nők és férfiak elvárásait, szükségleteit, illetve elemezzük az összefüggéseket a korai felnőttkorban jellemző kiegyensúlyozatlan nemi arány és a társadalmi-gazdasági fejlődés között.

BEVEZETÉS

Adott térség versenyképességét, jövőbeli teljesítményét meghatározza lakosságmegtartó képessége, amely munkaerőpiacának mennyiségi, minőségi összetételét is befolyásolja. Ezért a gazdaság-, ill. a regionális politika kiemelt fontosságú célja a térségi vonzerő javítása, a lakosság megtartása, helyben maradásuk motiválása. Bár a különböző gazdasági elméletek nem tudják egyértelműen sem irányát, sem mértékét meghatározni a migrációs folyamatoknak, magyarázó erejük van, amit célszerű figyelembe venni az aktív gazdaságpolitikát megalapozó elemzéseknél (Korompai, 1995; Bauer és Zimmermann, 1999).

1 egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

2 egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

3 egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

4 egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

Nemzetközi kutatások egyértelműen jelzik, hogy a szolgáltató szektor folyamatos térnyerése következtében jelentősen megnövekedett az alkalmazásban álló nők aránya, mely természetesen szoros összefüggést mutat a migrációs folyamatokkal is. Európa periférikus, többnyire gazdaságilag elmaradott rurális régióiban ez abban nyilvánul meg, hogy továbbra is a tradicionálisan (többségében) férfiakat foglalkoztató gazdasági ágazatok a dominánsak. Ez hozzájárulhat a különböző neműek szelektív elvándorlásához, „nőhiányt” eredményezve a fiatalabb korcsoportokban (a nők számára kevesebb munkalehetőség van, így sokan a migráció mellett döntenek).

A probléma esettanulmány alapú feltárására 2010-ben öt régió együttműködésével [(Saxony-Anhalt (Németország), Kainuu (Finnország), Västernorrland (Svédország), Észak-Alföld és Észak-Magyarország)] közös, ESPON (European Observation Network for Territorial Development and Cohesion⁵) kutatás indult (SEMIGRA - Selective Migration and Unbalanced Sex Ratio in Rural Regions címmel). Az együttműködés fő célja az volt, hogy a vizsgált régiókban feltárjuk a nők elvándorlásának okait, hatásait; felmérjük a vidéken élő fiatal nők és férfiak elvárásait, szükségleteit, illetve elemezzük az összefüggéseket a korai felnőttkorban jellemző kiegyensúlyozatlan nemi arány és a társadalmi-gazdasági fejlődés között.

A projekt kiemelten foglalkozott az alábbi kérdésekkel:

- Okozhat-e a nemek közötti kiegyensúlyozatlan arány (a fiatal nők alacsonyabb száma) területi lemaradást, növelheti-e a regionális különbségeket?
- Milyen lehetőségei vannak a fiatal nőknek a vidéki térségekben?
- Mi jellemzi az elvándorlókat, be- és visszavándorlókat, illetve a helyben maradók motivációját?
- Mi befolyásolja a vidéki területeken élő fiatal nők elvárását, ill. jövőről alkotott elképzeléseiket?
- Vannak-e nemtől függő különbségek, melyek eltérő migrációs potenciált eredményeznek a fiatal nők és a férfiak esetében?
- Milyen eszközök állnak rendelkezésünkre a demográfiai, társadalmi és gazdasági stabilizáció érdekében? Milyen stratégiák biztosíthatják a fiatalok megtartását?

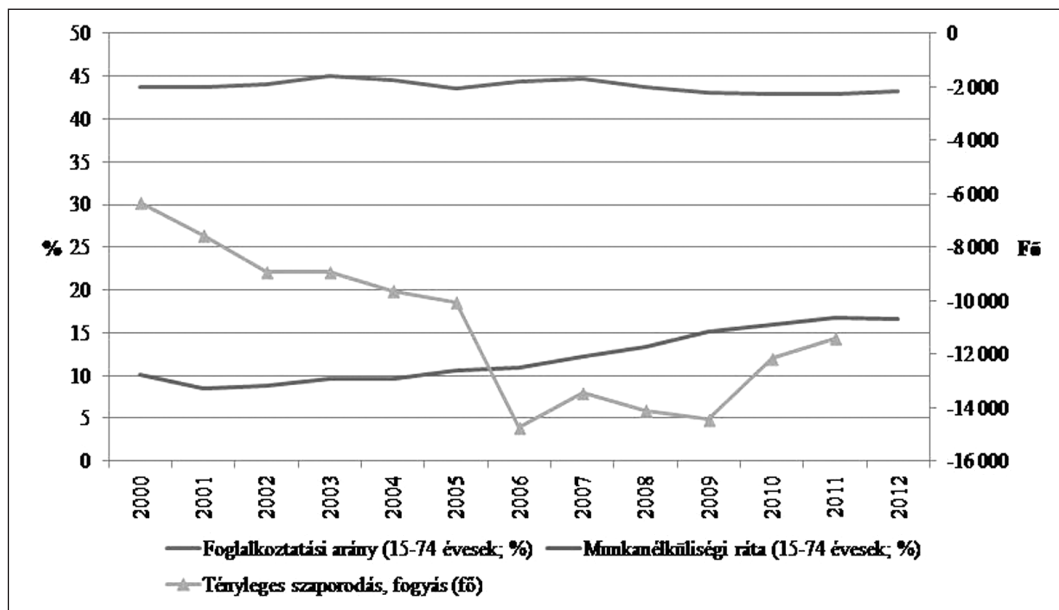
A KUTATÁS FŐBB EREDMÉNYEI

A projekt célcsoportjába elsősorban olyan európai rurális térségek kerültek, amelyekre jellemző a demográfiai zsugorodás, a szelektív elvándorlás és a fiatal nők alacsonyabb részaránya a 18–35 év közötti korcsoportban. A továbbiakban elsősorban a magyarországi eredményeket mutatjuk be, illetve néhány olyan, nemzetközi összehasonlításban jelentős különbségre hívjuk fel a figyelmet, melyek további adalékot jelenthetnek a migrációs kutatásokhoz.

Az 1980-as évek végéig Észak-Magyarország az ország egyik legiparosodottabb régiója, a bányászat, a kohászat, a gépipar, valamint a vegyipar egyik magyar központja volt. Az 1990-es évek végére a hagyományos ágazatok hanyatlásának és nehézipar megrendülésének hatására a

⁵ http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_TargetedAnalyses/semigra.html

régió gazdasága összeomlott, ami hosszan tartó válsághoz vezetett. A válság hatására a munkanélküliségi ráta drámai módon megemelkedett, ami magas migrációs potenciált idézett elő. Az ipar szerkezetének (elsősorban a kohászat és a bányászat visszaesése) átalakulása a munkahelyek tömeges megszűnését okozta, amelynek hatása ma is érezhető. A régió népessége 1990 óta csaknem 10 százalékkal csökkent. A különösen Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékre jellemző migráció mellett a lakónépesség csökkenésének oka a 24 év feletti korosztályra jutó alacsony születésszám, illetve az országos átlagnál magasabb halálozási arány (1. ábra).

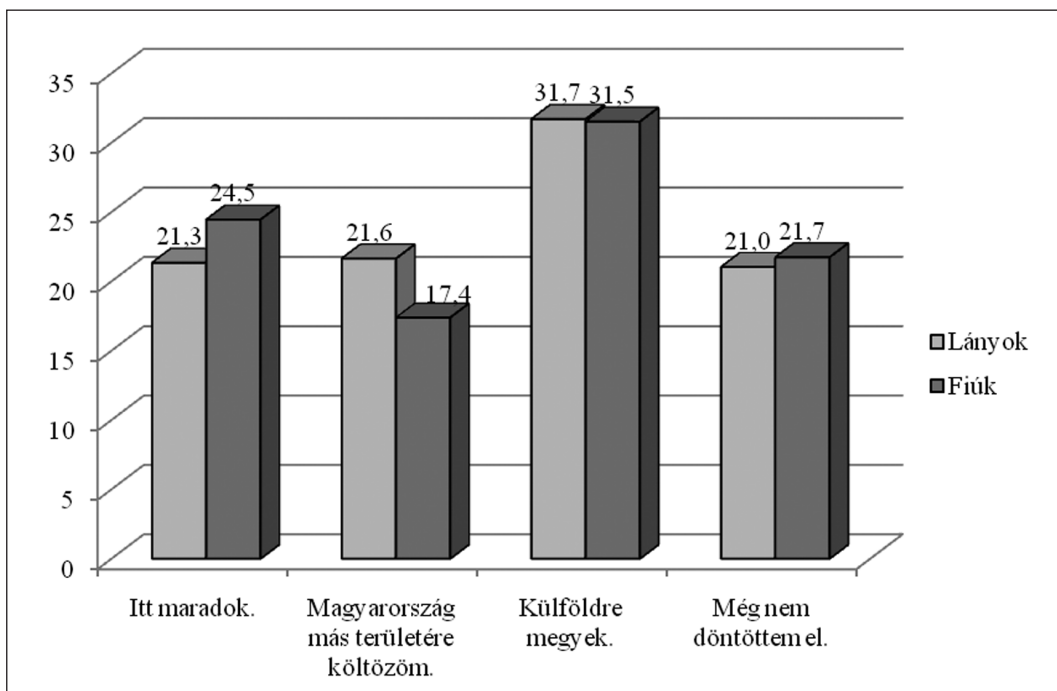

1. ábra: Az Észak-magyarországi régió főbb munkaerőpiaci és népmozgalmi adatai (1990–2012). Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

A régió kedvezőtlen gazdasági folyamatainak – az alacsony aktivitási ráta, a csökkenő vállalkozásszám, a korlátozott munkalehetőségek – hatására a pályakezdő, fiatal generáció másik régióban vagy megyében próbált szerencsét, így tovább csökkent a népességszám. A 25 év alatti nők esetében a migrációs potenciál a férfiakénál magasabb és sajnálatos, hogy 1990-hez viszonyítva a 15–39 éves, szülőképes korú nők korcsoportjában Észak-Magyarországon következett be a legnagyobb arányú (13,5 százalékos) népességcsökkenés.

A bevezetésben tárgyalt kérdések vizsgálatát primer kutatás keretében végeztük (kérdőíves vizsgálat, mélyinterjúk), illetve statisztikai adatbázisokból dolgoztunk. A közel 70 kérdést (nyitott és zárt) tartalmazó kérdőív válaszaiból kirajzolódik, hogy Észak-Magyarországon a 17–19 éves diákok legsúlyosabb 'push-faktora' (ami miatt nem gondolkodnak a régióban hosszú távon) a magas munkanélküliség, a közbiztonság romlása, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű népesség növekvő aránya. További problémát jelent az elégtelen tömegközlekedés, ami miatt a periférikus helyzetű lakóhelyükről előbb-utóbb elvándorlásra kényszerülnek a fiatalok. Összehasonlítva a helyzetet a nemzetközi eredményekkel, nem tapasztaltunk érdemi eltérést:

Sachsen-Anhalt, Kainuu és Észak-Alföld fiataljainak körülbelül a fele egyetért azzal, hogy ajánlott elhagyni a szülőhelyet a jobb életszínvonal elérése érdekében. Amíg Németország esetében elsősorban régió belül, addig Finnországban nagytérségben, országon belüli vándorlást terveznek a tanulók, amit az oktatás színvonala és a jobb munkalehetőség indokol.

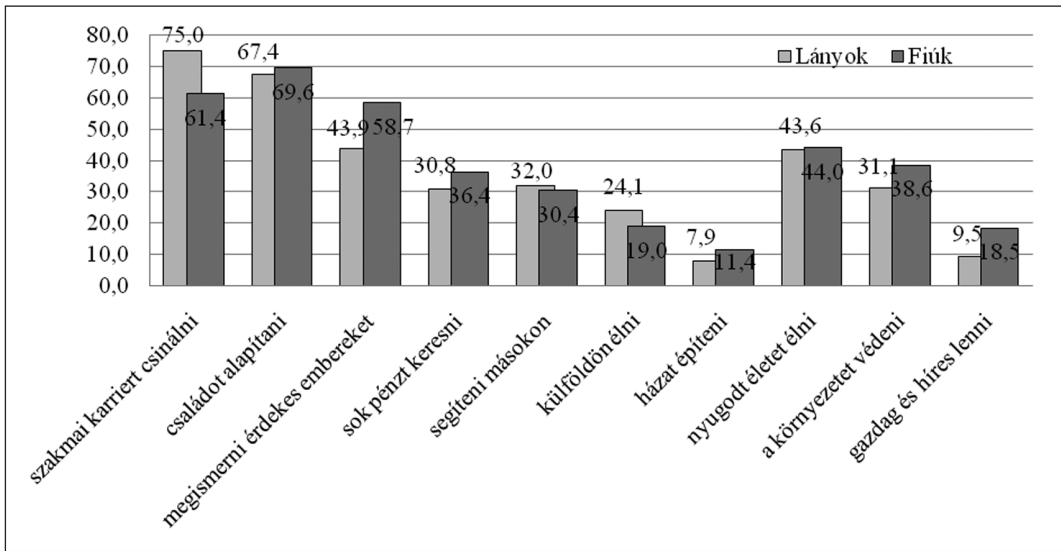
2. ábra: Tervezed, hogy elköltözzöl a régióból a tanulmányaid befejezése után / tíz éven belül? (%).

Forrás: kérdőíves felmérés, 2012

Az Észak-magyarországi régióban a fiatalok tudatosan gondolkodnak, 10 évre vonatkozó terveket fogalmaznak meg: a lányok első helyen a családalapítást, majd a szakmai karriert jelölték meg, mint legfontosabb középtávú célt (a fiúk ugyanezt fordított sorrendben). Harmadik helyre a fiúk a nyugodt életet, a lányok az ismerkedést, kapcsolatok létesítését sorolták.

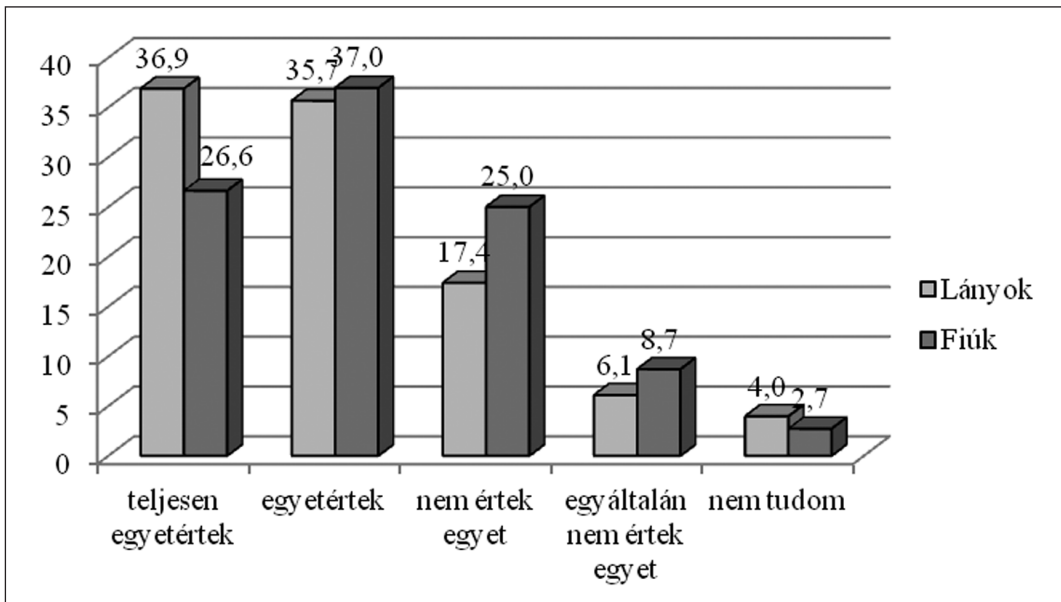
Figyelemre méltó, hogy a külföldi letelepedés nem jelent meg releváns súllyal. Ebből arra következtettünk, hogy nem elsősorban 'pull-faktorként' jelenik meg a külföldi lakóhely, hanem a diákok úgy látják, a legfontosabb céljaik eléréséhez korlátozott lehetőséget kapnak saját régiójuktól.

A migráció „miértjeinek” felmérése során általános, visszatérő problémaként az alacsony életszínvonal és az ebből következő korlátozott lehetőségek fogalmazódtak meg minden régióban. Sajnálatos, hogy azok, akik leginkább befolyásolni tudják a fiatalokat sem látják pozitívan a régió jövőjét: a szülők stabil véleménye, hogy el kell hagynia gyermeküknek a régiót jobb életszínvonal elérése érdekében.

3. ábra: Mit szeretnél elérni tíz éven belül? (%)

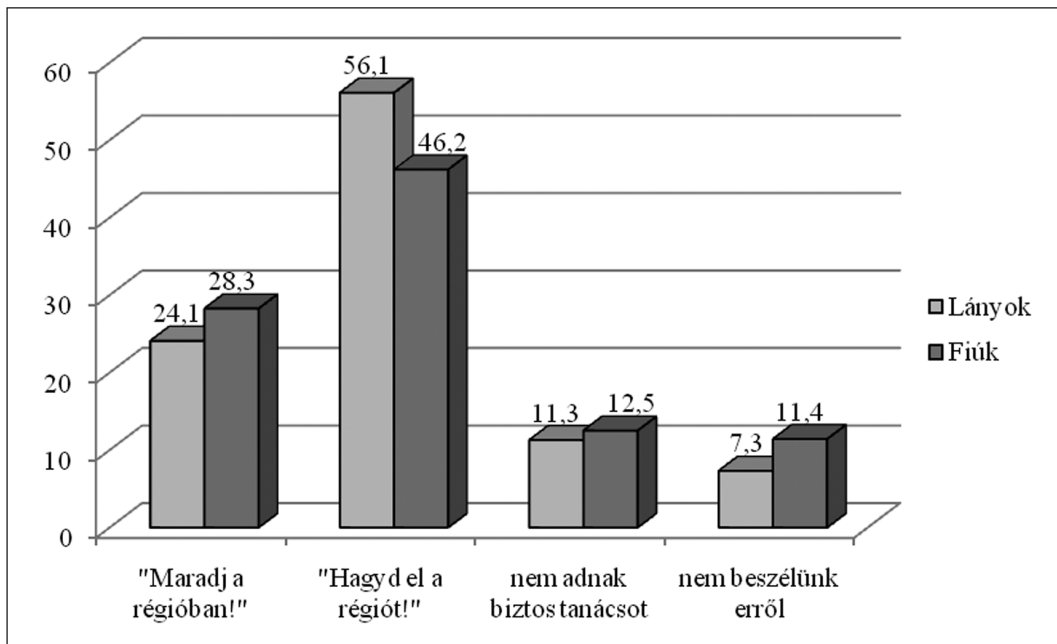
Forrás: kérdőíves felmérés, 2012.

4. ábra: Mennyiben értesz egyet az állítással, hogy a jobb életszínvonal érdekében el kell hagyni a régiót? (%). Forrás: kérdőíves felmérés, 2012.

A diákok több mint fele (274 fő, lányok-fiúk egyenlő arányban) egyáltalán nem beszél erről a tanáraival, akiknek viszont nagy szerepe lehetne a tanácsadásban. A szakértői interjúk során

több megkérdezett azzal magyarázta ezt, hogy több oktató legszívesebben azt javasolná minden fiatalnak, hogy hagyja el a régiót, ezt viszont nem akarja, így inkább nem beszélnek erről. A vonatkozó stratégiákban tehát nem elég a fiatalokat meggyőzni a helyben maradásról, meg kell szólítani a szülőket, illetve felhívni a tanárok figyelmét a probléma súlyosságára. A régió felső-oktatási intézményei pár évig itt tudják tartani még a fiatalokat, ezt az „átmeneti időszakot” lehetne kihasználni, hogy a fiatalok figyelmét felhívjuk a régió erősségeire és erősítsük helyi kötődésüket. Az oktatóknak tehát ezen a téren és ebben az életkorban is jelentős szerepe van.

5. ábra: Mit tanácsolnak a szüleid a tanulmányaid befejezése után? (%)

Forrás: kérdőíves felmérés, 2012.

A kérdőívben, illetve a mélyinterjúkban árnyalt különbségek jelentkeztek nem szerinti bontásban, de több kérdés alapján kirajzolódott, hogy a lányok régióhoz való kötődése rendkívül alacsony (kisebb, mint a fiúk esetében) – a szülőképes korú nők ilyen mértékű elvándorlási hajlandósága azonban számos problémát vet fel.

A nemzetközi eredményekkel összevetve a legmarkánsabb különbség az volt, hogy a német diákok sok esetben a régióban gondolkodnak, csupán a régió belüli vidéki térséget hagynák maguk mögött, elsősorban a jobb oktatási intézmények és a későbbi jobb munkalehetőség miatt. A finn diákok északon úgy látják, a természeti adottságok miatt a régió olyan ágazatokban erős, amelyben a lányoknak korlátozott szerep jut – éppen ezért gondolkodnak az elvándorlás mellett, de az országot elhagyni csak a külföldi tapasztalatok szerzése miatt, viszonylag rövid távra tervezik. Mindezen tényezők természetesen kapcsolatban vannak a régió gazdasági teljesítményével, a munkahelyek kínálatával, az elhelyezkedési lehetőségekkel.

SZAKÉRTŐI INTERJÚK ÉS MÉLYINTERJÚK

A szakmai mélyinterjú keretében nyolc olyan szakértőt kerestünk meg, akik a fiatalokkal, különösen az érintett női célcsoporttal kapcsolatban állnak, a migrációs viszonyokat jól ismerik, ill. ezen a területen döntéshozók a régióban.

Általános vélemény, hogy a csökkenő gyermeklétszám aggasztó problémája a régiónak. A fiatalok elvándorlása ördögi kör: a kedvezőtlenebbé váló életfeltételek, a munkanélküliség egyre nagyobb aránya elvándorlásra készíti a lakosság egy részét, így a népesség tovább csökken, mindez intenzíven hat a vásárlóerőre, így a térség gazdaságára is tartósan negatív irányban.

A folyamaton nem segít, hogy az oktatási szektor és a versenyszféra keresleti és kínálati oldala nem találkozik. A szakemberek munkához jutása sok esetben ezért nehéz, holott vannak olyan munkalehetőségek a régióban, amelyekre nem találnak megfelelő képzettségű álláskeresőt. Mindez visszatartja a befektetőket egyes szakmaspecifikus területeken, a munkahelyteremtés elmaradása pedig szintén az elvándorlás irányába hat.

Az oktatási szektorban dolgozó szakértő véleménye szerint az elvándorlás irányába ható „erő” korán kezdődik: a középiskola kiválasztásánál fő szerepet a megyeszékhelyek kapnak, míg egyes kistérségekben már szinte középiskolák sincsenek. Ez az első lépése annak, hogy – újabb lehetőségek reményében – a szülővárost, majd később a térséget is elhagyják a fiatalok. Mindez nemcsak a nők, hanem a férfiak esetében is probléma, így nem csupán a nemek szerinti egyenlőtlen migrációra kell összpontosítani.

Érdemes átgondolni, hogy a középfokú oktatásban nem kellene-e inkább magára a tanulás készségének az elsajátítására fókuszálni. A diákoknál sok esetben ez a kompetencia gyenge. Mivel jellemző, hogy pályakezdőként sem a középiskola, sem a főiskola, egyetem után nem abból a tudásból élnek meg a munkaerőpiacon, amit a szakmáról az iskolapadban szereztek, fontosabb lenne ezen kompetenciákat erősíteni, a gyermekek kreativitását megőrizni.

A szakértői vélemények alapján mindenképpen a helyi erőforrások feltárásával, erősítésével, a közösség intenzívebb építésével kell segíteni a fiatalok helyben maradását. Emellett természetesen anyagi ösztönzők (pl. kedvező lakásvásárlási lehetőség biztosítása a szülővárosban maradóknak), illetve a regionális stratégiák célzottabb alakítása kiemelten fontos a helyi gazdasági tevékenységek, munka- és életfeltételek (azon belül is a női munkavállalás, alternatív foglalkoztatási formák elterjedésének) támogatásával.

Primer kutatásunk fontos területe volt a mélyinterjú-sorozat, amelynek keretében 17 fiatal, diplomás nő migrációval kapcsolatos tapasztalatait, véleményét mértük fel. Közülük 4 fő bevándorló, 1 fő kétlaki, 5-en a régióban maradtak, 1 fő visszaköltözött, 6 fő pedig elhagyta a régiót.

Az interjúk alapját a külföldi partnerekkel közösen kialakított kérdéssor adta. A megkérdezettek mindegyike a régió elhagyásának egyik fő okát a korlátozott munkalehetőségekben látja, de a helyben maradók, illetve a bevándorlók is a tanulmányokat, ill. a munkahelyet jelölték meg, amely miatt a régióban élnek/maradtak.

Egyikük véleménye szerint „itt nincs lehetőség jól fizető, de még rosszul fizető állást találni sem”. A főváros, vagy Nyugat-Magyarország pull-faktoraiként az álláslehetőségek viszonylag nagy számát, a magasabb fizetési színvonalat és a karrierépítés, életpálya határozottan jobb lehetőségeit sorolták fel, szemben szülővárosuk „reménytelen” helyzetével: magas munkanélküliségi ráta, a kisebbség növekvő aránya és a romló közbiztonság szerepelt az első három helyen.

Ennek ellenére a megkérdezettek 1/3-a (ahol a szülők ma is a régióban élnek) még esélyesnek látná, hogy egyszer visszajönne, mert a nagyszülői segítség nagyon sokat jelentene gyermekvállalásnál. Ezzel kapcsolatban egy helyben maradó azonban ellentétes véleményt fogalmazott meg: „Nagyon szeretem a munkahelyem. Kár, hogy itt kell majd hagynom azért, mert a gyerekneveléshez, nyugodt családi élethez pár év múlva biztosan nem lesz megfelelő az itteni környezet, a közbiztonság”. A 17 megkérdezett esetében egyetlen kivétellel az volt a vélemény, hogy ha a gyereknevelés még a régióban zajlik is, akkor sem szabad 20 évnél tovább tervezni itt, hogy a gyerek több esélyt kapjon az élethez (mindemellett fontos megjegyezni, hogy a 17 fő 25 év feletti nő – öten 30 év feletti – közül a karrierépítésre, ill. a nehéz pénzügyi helyzetre hivatkozva mindössze egynek van gyermeke)!

Az elvándorlók számára a szülők mellett létezik még egy további kapocs: a régiót elhagyók fele még mindig a szülőhelyén jár orvoshoz. Ennek fő oka, hogy ragaszkodnak azokhoz a szakorvosokhoz, akikhez évek óta járnak, már ismerik a kórtörténetüket (például nőgyógyász, belgyógyász, bőrgyógyász, allergológus), így nem szívesen váltanak.

A megkérdezettek közül egy fő külföldről települt haza. Számára a legnehezebb az volt, hogy ismét megszokja az alacsonyabb életszínvonalat és a különbségeket egyéb apró, de fontos dolgokban (pl. az emberek magatartása a szelektív hulladékgyűjtés esetében, közösségi közlekedés, kulturális lehetőségek).

A munkalehetőségek hiánya, ill. az alacsony fizetési színvonal és a romló közbiztonság tehát komoly push-faktor a régió esetében, még a nagyvárosokban is. A szülőképes korú nők elvándorlása komoly veszélyt jelent mindaddig, amíg hosszú távon nem látják esélyét az említett problémák megoldásának.

SWOT ELEMZÉS

A partner régiók mindegyike elkészítette a fiatal nők véleménye alapján összeállított SWOT elemzést, melyben a régióval kapcsolatos, primer kutatásban sokat emlegetett vonzó és taszító tényezők felsorolása szerepelt. (1. táblázat)

A fiatal nők számára a régió elhelyezkedése, erős népességpotenciálja vonzó tényezőt jelenthet, a lakóhelyi környezet infrastruktúrájának javítása pedig reális lehetőség. A foglalkoztatási mutatók javítása fontos célkitűzése a régiónak, amelyben sokat segíthet a fiatal édesanyák lehetőségeit bővítő alternatív foglalkoztatási lehetőségek elterjedése. Kisebb települések esetén fontos szempont a közlekedési, egyéb szolgáltatási infrastruktúra javítása, amely segítené a helyben maradást, támogatná a lakóhely-munkahely közötti ingázást.

A régió egyik erőssége a biztonságos és jó életkörülmények, a természet közelsége, alacsony ingatlanárak, a megfelelő oktatási rendszer. Ezek a tényezők erősíthetik a régió népességmegtartó képességét, illetve potenciális vonzerőt jelenthetnek a „zöld” életstílust követő, környezetbarát, a természet közelségét kereső családok számára.

A legfőbb lehetőségek a változó munkaerőpiaci és gazdasági struktúraváltási tendenciákhoz köthetők. Az öregedő népesség, illetve a nyugdíjba menők magas aránya új lehetőségeket adhat a fiatal nők számára, elsősorban az egészségügyben, a szolgáltató, illetve a turisztikai szektorban. A generációváltás az egyes vállalatoknál szintén előnyt jelenthet a fiatal munkavállalók számára.

1. táblázat. SWOT analízis a fiatal nők szemszögéből

(Észak-magyarországi régióban, 2012-ben végzett kérdőíves felmérés alapján)

	Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek
Gazdasági helyzet	Kedvező földrajzi helyzet. Klaszteresedés egyes ágazatokban.	Nincs hagyománya a nőket előtérbe helyező foglalkoztatásnak. Növekvő regionális különbségek. Magas munkanélkülségi ráta. Alacsony produktivitás. Alacsony munkabérek a régióban.	Nők irányába nyitó munkaerőpiac. A települések vonzerejének növelése. Vonzó környezet biztosítása a vállalkozások számára. KKV-k támogatási lehetőségeinek kialakítása. Versenyképes klaszterek létrehozása, hálózatok szerepének hangsúlyozása.	Forráshiány a vállalkozások támogatása esetében. Regionális források kedvezőtlen elosztása. A válság hatása erős marad. A bürokrácia változatlan szerepe.
Szociális és oktatási szerkezet	A régió jelentős demográfiai potenciálja. Miskolci Egyetem mint tudásközpont.	Kedvezőtlen migrációs potenciál, csökkenő népességszám. Korlátozott munkalehetőségek a gyermekes nők számára (részmunkaidő). A tehetséges hallgatók korlátozott „befogadása” Miskolcon.	Az oktató-kutató szféra együttműködésének folyamatos erősödése.	Brain drain – a tehetséges fiatalok folyamatos elvándorlása.
Nemek szerinti sajátosságok	–	Tradicionális különbségek a nemek között: 2–3 évig az anya otthon marad.	A fiatal anyák támogatásának erősödése.	A lehetőségekkel ellentmondó trendek.
Infrastruktúra állapota	Autópályák megléte.	A nehézipar leépülésével visszamaradt „örökség”.	Új technológiák adaptálása.	Romló állapot ott, ahol az elvándorlók aránya magas.

Település, lakóhely	Alacsony lakásárak és megélhetési költségek. A régió központjainak jó elérhetősége. Gyönyörű természeti környezet.	Romló közbiztonság. Fiatalok számára kedvezőtlen körülmények a kisebb településeken.	Közlekedési infrastruktúra fejlesztése. A megélhetési költségek csökkentése például geotermikus energia használatával.	Romló állapot ott, ahol az elvándorlók aránya magas.
Kultúra	A régió aktív nemzetközi kapcsolatrendszere.	A fiatalok számára kevés szórakozási lehetőség, „semmit nem lehet itt csinálni” érzés.	Növekvő szociális, kulturális lehetőségek fiatal nők számára.	Forráshiány, ami korlátozza a megvalósítást.
Szociális/ oktatási infrastruktúra a fiatal nők számára	Magas színvonalú oktatási infrastruktúra.	3 éves kor alatt tradicionálisan elégtelen ellátás.	Javuló feltételek a fiatal anyák és gyermekeik számára külföldi példák figyelembe vételével.	Infrastrukturális beruházások visszaesése a magas elvándorlási arány következtében.

Forrás: saját szerkesztés

A gyengeségek és veszélyek között a fiatal nők a már előzőekben említett tényezőket sorolják (magas munkanélküliségi ráta, a jövőbeni lehetőségek, hosszú távú célkitűzések hiánya). Félő, hogy a munkaerőpiaci kereslet és kínálat egyensúlya továbbra sem biztosított, így a munkahelyteremtő beruházások nem valósulnak meg, tovább csökkentve az Észak-magyarországi régió foglalkoztatási rátáját.

A régió gyengeségei leginkább a gazdasági és munkaerő piaci struktúrához, a magas munkanélküliséghez (munkaerő túlkínálat), illetve az elvándorlás hatásaihoz köthetőek. Nincs hagyománya a nőket előtérbe helyező foglalkoztatásnak, mely tovább erősíti a negatív tendenciákat. A fiatalok számára a korlátozott számú munkalehetőség taszító (push) erőként hat, az önálló vállalkozás indításának sincsenek hagyományai, komoly probléma a régióban, hogy a beruházások, fejlesztések nem érik el a kritikus tömeget.

A legkomolyabb veszély a régió esetében a „brain drain” folyamatának további gyorsulása. A képzett munkaerő a jobb munkalehetőség, illetve életszínvonal elérése érdekében elvándorol, ami megnehezíti a helyben maradó, vagy idetelepült vállalkozások számára a megfelelően képzett alkalmazottak felvételét, alkalmazását. Egyszerre van jelen tehát egy munkaerő túlkínálat, ugyanakkor a szakemberhiány jelei is felfedezhetők. A régió lakossága erősen elöregedő, a korfa egyre negatívabbá válik. A születések számának visszaesése az oktatási és szociális infrastruktúrát is befolyásolja, további problémákat okozva ezáltal. A visszavándorlást gátolja az intolerancia fokozódása.

A KUTATÁS SORÁN MEGFOGALMAZOTT JAVASLATOK

Egyes régiókban a fiatal nők aránytalanul magas elvándorlási aránya azzal fenyeget, hogy súlyosbítja a már meglévő demográfiai, gazdasági problémákat: az egyenlőtlen nemi arány tartós fennállása következtében hosszú távon munkaerőhiány, a szociális háló gyengülése és társadalmi erózió alakulhat ki. A fiatal nők alacsonyabb részaránya a régió lakosságához képest negatív irányban befolyásolhatja a területi kohéziót, ami az EU területfejlesztési politikájának egyik fontos célkitűzése. A demográfiai problémák tehát indikátorai, s egyben következményei és okozói is lehetnek a társadalmi-gazdasági sérülékenységeknek.

A kutatási eredmények, esztanulmányok alapján a fiatal nők vidéki térségekről történő elvándorlásának legfontosabb oka a magasabb iskolai végzettség, a nagyobb ambíció, a jobb életfeltételek, a biztonságos környezet iránti igény. A partner régiókban végzett kutatások hasonló eredményeket mutattak, az elvándorlás okai között helyenként más-más sorrendet felállítva. A legfontosabb különbségek között szerepelt, hogy a közbiztonság romlása csak a magyar régiókban jelentkezett 'push-faktorként', ill. a foglalkoztatás esetén a német és finn diákok a jobb munkakörülmények reményében hagynák el a szülőhelyüket, míg a magyar régiókban a munka hiánya miatt nem maradnának a térségben.

A hagyományos nemi szerepek fennmaradása, illetve a korlátozott kulturális lehetőségek is potenciális taszító tényezők. A társadalmi nemek szerinti sajátosságokat mutató migráció további eltérései azzal magyarázhatóak, hogy a férfiak elsősorban szakmai karrier miatt egy későbbi életszakaszban, míg a nők általában családi okok, ill. az oktatás miatt vándorolnak el, vissza azonban (elsősorban a család javaslata alapján) már nem települnek.

A primer kutatás eredményei értelmében az egyik legfontosabb feladat az, hogy a régió a munkaerőpiac szereplőinek kedvező feltételeket teremtsen, ösztönözze a lakosságot a helyben maradásra a 'push-faktorokat' csökkentve, és a migráció okozta károk orvoslására piacconform megoldásokat alkalmazzon. Politikai szabályozással lehetőség adódhat arra, hogy csökkenjen az elvándorlás a szegényebb területekről, a régió vonzza a tudást, hogy segítse a lemaradó területeket, például kutatóintézetek fenntartásával, a vidéki oktatási intézmények kiemelt támogatásával. A magánszektor, a társadalom és a kormány együttműködése pozitívan hatna a környezet fejlődésére és az emberi jólétre. Hosszú távon az lenne a cél, hogy a migráció és a munkaerő-vándorlás oly módon alakuljon, hogy Európa kevésbé fejlett országainak munkaerőpiaca képes legyen önmagát reprodukálni, így a működő jóléti állam újraelosztáson alapuló rendszerei ne omoljanak össze, a társadalombiztosítás klasszikus felosztó-kirovó rendszere képes legyen működni.

A primer kutatás eredményeit kiegészítve a régió migrációs politikájának támogatásához javasolt eszközök:

- A népesedési célkitűzések és azon belül a munkaerőt megtartó és vonzó célok a szakpolitikák összességére nézve általánosan érvényesek legyenek. Minden szakpolitika „mainstream” elemévé váljon az elvándorlásból adódó kedvezőtlen folyamatok kezelése, megelőzése.
- Peer review vagy 'kölcsonös felülvizsgálat', 'jó gyakorlat' keresése: legyünk figyelemmel más nemzetek vándorlással kapcsolatos intézkedéseire.
- Migrációs stratégia regionális szintű kidolgozása és irányítása. Mentális környezet javítása: a migrációs stratégiának a társadalom depressziójának kezelésére is figyelmet kell fordítani.
- A képzésre fordított figyelem mellett a foglalkoztatási stratégiában nagyobb szerepet kell szánni a munkaerő megtartására.
- Innovatív miliő kialakítása, amelynek egyik legfőbb feladata a munkaerő megtartása. Ilyen környezet részének kell lennie a különböző kutatóbázisoknak a hozzájuk tartozó

szatelit irodákkal. Az iskolavárosok nemcsak tanárok oktató-nevelő munkája vagy éppen tudományos munkálkodása révén jeleskedhetnek, hanem a diákság önszerveződéseivel is iránymutató szerepet vállalhatnak.

- Jellemzően éppen a tanulás (középiskolai szinttől), és/vagy a munka érdekében hagyják el a szülőföldjüket sokan évek óta, és valószínű, hogy ez a trend a jövőben csak erősödni fog. Ösztöndíj programokkal, hazai, regionális támogatású hazatelepedéssel kell kihasználni a cirkuláris migrációt.
- Alapvetően szükséges a kormányzati, önkormányzati segítség a civil társadalom súlyának növelésére annak érdekében, hogy a többségi és a kisebbségi társadalmi szervezetek együttműködve mérsékeljék a feszültségeket.
- Társadalmi és önkormányzati ösztöndíjak a visszatéréshez, illetve a helyben maradáshoz. Az ösztöndíjnak olyan fiatal, tehetséges oktató-kutatók tudományos életpályáját kellene támogatnia, akik vállalják, hogy az ösztöndíjas időszak alatt valamelyik regionális illetve megyei vállalatnál vagy intézménynél végzik tudományos kutatómunkájukat. Regionális finanszírozású kutatói-oktatói státuszok, PhD ösztöndíjak bevezetése is szükséges és indokolt lenne. (Dabasi Halász Zs., 2006)

Az eredményekhez illeszkedve a jövőben a helyi fejlesztési koncepcióknak, stratégiáknak célszerű kiemelten foglalkozni a vissza- és bevándorlás ösztönzésével, illetve elvándorlás visszafogásával, a helyben maradó lakosság életkörülményeinek javításával és stabilizálásával a fiatalok „megszólításának” figyelembe vétele mellett és az oktatási, társadalmi-gazdasági és kulturális körülmények szem előtt tartásával.

KÖVETKEZTETÉSEK

A társadalmi, illetve gazdasági stratégiákban elsősorban a migráció megelőzésére kell a hangsúlyt helyezni, támogatni kell a munkaerő visszavándorlását. Ezen intézkedések áttekintése nélkülözhetetlen, különös tekintettel a fiatalok nézőpontjának, szemléletmódjának megismerésére. Olyan javaslatokat kell kidolgozni, melyek javítják a vállalatok közötti kommunikációt, az intézményi infrastruktúrát, fejlesztik a meglévő hálózatokat. Kiemelten fontos a jól képzett munkaerő „visszacsabítása”, akár adókedvezmények, különböző szolgáltatások nyújtása révén is. Az elvándorlási folyamat megállítása, illetve visszafordítása a régió hosszú távú jövője szempontjából kulcskérdés, a versenyképes gazdaság alappillére kell, hogy legyen.

FELHASZNÁLT IRODALOM REFERENCES

1. Bauer T., Zimmermann K. F. (1999). *Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact I* ZA Research Report No. 3 Bonn July.
2. Dabasi Halász ZS. (2009). *Nyertesek és vesztesek! A nemzetközi migráció stratégiai tényezői és tendenciái* Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Ph.D értekezés, Miskolci Egyetem.
3. Korompai A. (1995). *Térületi stratégiák módszertani megalapozásának néhány kritikus pontja*, ELTE, Budapest.